

Milan Gorkić u „interpretaciji” Ivana Očaka

NADEŽDA JOVANOVIĆ,
Institut za istoriju radničkog pokreta Srbije, Beograd

U naučnoj publikaciji »Radovi«, koju izdaje Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu (vol. 17, Zagreb 1984), objavljen je članak Ivana Očaka »Josip Čižinsky-Gorkić. Početak revolucionarnog puta« (str. 161—205), u kome se, pored nužnih biografskih podataka, opisuje početni period revolucionarnog života i delovanja budućeg člana najužeg skojevskog i partijskog rukovodstva, organizacionog sekretara Komunističke omladinske internacionale, tj. jednog od istaknutih jugoslovenskih komunista međuratnog razdoblja. Stoga je razumljivo interesovanje za ličnost Milana Gorkića i njegovu ulogu u istoriji SKOJ-a, KPJ, KOI.

Autor članka potrudio se da prikupi veći broj dokumenata i drugih izvora različite provenijencije, od kojih su neki poznati ili malo poznati naučnoj i široj javnosti, a deo je već odavno korišćen u istoriografiji. Nezadovoljan »stanjem historiografije o Gorkiću« (str. 161), Očak se prihvatio posla da na osnovu »temeljijeg« istraživanja napiše Gorkićevu biografiju, publikujući u »Radovima«, kako sam kaže, »fragment« iz šireg teksta. Možda zbog te činjenice, a i zbog drugih razloga o kojima će biti reči u ovom napisu, objavljeni fragment zaslužuje da bude kritički razmotren, kako propusti i greške ne bi bili ponovljeni u budućem radu. Niko ne može zameriti bilo kom autoru, uključujući i Ivana Očaka, na želji da prouči što više dokumenata, literaturu i druge izvore, na čijoj osnovi se može osvetliti uloga Gorkića u revolucionarnom radničkom i omladinskom pokretu. Svaki napor u tom smislu, reč je ne samo o Gorkiću, nego i o drugim ličnostima, za svaku je pohvalu. Stoga i ovaj napis valja shvatiti kao prilog zajedničkim naporima historiografije u proučavanju naše revolucionarne prošlosti.

Čitanje Očakovog teksta nameće pitanje je li autor zadovoljio radoznalost čitaoca, a pre svega je li naučnim metodom izvršio kritičku analizu građe, izvukao odgovarajuće zaključke i svestrano osvetlio temu, koja je predmet njegovog rada. Na prvi pogled, članak može fascinirati raznolikošću navedene građe (dokumenata, štampe, memoara itd.), ali ne i metodom korišćenja i tumačenja tih izvora. Očak je proizvoljan u citiranju i interpretaciji, iznosi neargumentovane pretpostavke i zaključke koji nisu zasnovani na čvrstim dokazima, ponekad upada u protivrečnosti, zbunjuje kontroverznim izjavama i podacima, koji nisu povezani ili su tako prezentirani, da je teško shvatiti šta je autor hteo da kaže; nekri-

tički prihvata pojedine tvrdnje iz policijske dokumentacije, ne proverava i ne upoređuje podatke da bi došao do čvršćih zaključaka itd.

Možda će poznavaoi revolucionarnog radničkog i omladinskog pokreta prvih godina posle uspostavljanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, posebno u Bosni i Hercegovini, koji se razmatra u Očakovom radu, izneti svoje mišljenje o tom, a ja ću svoju pažnju koncentrisati na pitanja, koja pokazuju kako se nenaučno koristi građom, izvrcu činjenice, ne argumentuju tvrdnje, pogrešno navode datumi i imena, narušava princip naučnog korišćenja građe, kao i na druge propuste i nedostatke metodološke prirode.

U svom napisu zaustavljam se na najevidentnijim greškama i propustima metodološkog karaktera, jer bi navođenje svih nedostataka oduzelo mnogo vremena, zahtevalo više prostora i zamorilo čitaoca, pa će mi on oprostiti, ako pored navedenih nađe i druge nedostatke.

Svoje izlaganje autor počinje od kritike istoriografije, što ga je pobudilo (zar je to jedini razlog da se pozabavi biografijom Gorkića?) da stručnije i »temeljite«, nego što su to uradili istraživači pre njega, obavi posao. Iz prilično obimne literature, u kojoj se spominje ime Čičinskog ili Milana Gorkića, izabrana su samo dva članka (Đure Đuraškovića i Nadežde Jovanović) koji Očaka nisu zadovoljili. Takav odnos prema istorijskoj literaturi bio je veoma »zgodan«, jer oslobađa autora da je proanalizira, iako je reč o revolucionarnom i omladinskom i radničkom pokretu, kao i delovanju KPJ u periodu koji se razmatra u članku, što je istorijski ambijent u kome je živio i radio Gorkić. Od tih radova spomenula bih radove Slavoljuba Cvetkovića, Miroslava Nikolića, Pere Damjanovića, Mirosljuba Vasića, Ahmeda Hadžirovića, Ibrahima Karabegovića, Uroša Nedimovića, Dragice Lazarević, Ubavke Vujošević, Đorđa Piljevića, Stojana Kesića i dr., kao i objavljenu memoarsku literaturu, pre svega Josipa Broza Tita, Srđana Price, Mihe Marinka, Ivana Mačeka i dr., zatim komentare priređivača »Sabranih djela« Josipa Broza Tita, »Izabranih dela« Blagoja Parovića, objavljenu građu za biografiju Đure Đakovića, Ivana Krndelja i dr.¹ Kritika istoriografije o Čičinskom-Gorkiću, koja se ograničava samo

¹ Slavoljub Cvetković, Prilog pitanju osnivanja Saveza Komunističke omladine Jugoslavije. Zbornik radova *Istorija XX veka*, Beograd, br. VI, 1964; Slavoljub Cvetković, Pojava individualnog terora kod mladih jugoslovenskih komunista, Zbornik radova *Istorija XX veka*, Beograd, br. VII, 1965; Slavoljub Cvetković, O odnosu SKOJ-a i KPJ u periodu 1919—1928, *Prilozi za istoriju socijalizma*, Beograd, br. 3, 1966; Dr Slavoljub Cvetković, Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919—1928, Beograd 1966; Dr Slavoljub Cvetković, Savez socijalističke omladine Jugoslavije, Istorija radničkog pokreta. Zbornik radova, Beograd, br. 4, 1967; Uroš Nedimović, Napomene o obrazovanju SKOJ-a po donošenju Obznane i obnavljanju organizacije KPJ u prvoj polovini 1921. godine. *Prilozi*, br. 1, Sarajevo 1965; Uroš Nedimović, Savez komunističke omladine Jugoslavije u Bosni i Hercegovini 1919—1920. godine. *Prilozi*, br. 12, Sarajevo 1971; Uroš Nedimović, Nezavisni sindikati u Bosni i Hercegovini u periodu 1921. do 1924. godine. *Prilozi*, br. 7, Sarajevo 1971; Pero Damjanović, Tito pred temama istorije, Beograd 1968; Pero Damjanović, Tito na čelu Partije, Beograd 1978; Dr Toma Milenković, Socijalistička partija Jugoslavije (1921—1929), Beograd 1974; Ibrahim Karabegović, Radnički pokret između revolucionarne i reformističke orijentacije 1909—1929, Sarajevo 1973; Dr Stojan Kesić, Odnosi između radničkih pokreta u jugoslovenskim zemljama do 1914. godine, Beograd 1976; Dr Ahmet Hadžirović, Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini 1918—1941, Beograd 1978; Dr Mirosljub Vasić, Revolucionarni omladinski pokret u Jugoslaviji 1929—1941. Beograd 1977; Dragica

na dva autora, koji i ne mogu predstavljati istoriografiju, nije ubedljiva ne samo zbog svoje šturosti već i zbog odsustva kritičkog odnosa prema relevantnoj istorijskoj literaturi. Uzimajući samo ono što odgovara u datom trenutku, Očak uopštava svoje nezadovoljstvo celokupnom istoriografijom, kojom se nije ni koristio ili, ako se nešto i koristio, nije je pažljivo proučio.

1. Nepridržavanje hronološkog principa izlaganja materije

Očakov tekst je primer nedoslednog pridržavanja principa hronološkog izlaganja materije, mada je taj princip uzet za osnovu u osvetljavanju revolucionarne delatnosti Josipa Čižinskog-Gorkića u toku četiri godine (1919—1923). Posle kraćeg uvodnog dela sledi poglavlje posvećeno prilikama u Bosni i Hercegovini od sedamdesetih godina XIX veka do prvoga svetskog rata, o porodici Čižinskoga, a zatim poglavlje o školovanju Josipa Čižinskog. U trećem poglavlju trebalo bi da budu obrađeni počeci Gorkićeve revolucionarne delatnosti u tadašnjem omladinskom i partijskom pokretu u Bosni i Hercegovini do Obznane. Četvrto poglavlje posvećeno je hapšenju i istrazi 1921. godine. Zatim sledi posebno poglavlje o »šupiranju« porodice Čižinskog u Čehoslovačku na kraju 1921. godine. Iza tog poglavlja sledi poglavlje o saradnji Josipa Čižinskog u »Radničkom jedinstvu« (1922—1923. godina), a zatim se odjednom pojavljuje poglavlje — svedočenje Dalibora Jakaše u kome ima podataka o zbivanjima 1923. i 1925. godine. Posle ovog poglavlja sledi poglavlje o učešću Čižinskog u radu Prve ilegalne konferencije KPJ u Beču 1922. godine i o praćenju Gorkića od policije sve do 1930. godine. U rasporedu materijala autor se vraća na period o kome je već bilo reči, niz podataka iz ranijeg perioda prenosi u kasniji, tako da se narušava kontinuitet izlaganja i unosi se svojevrsna zbrka u tok zbivanja.

O nepoštovanju hronološkog principa svedoče i ovi primeri.

Na str. 171. piše da je 1. maja 1919. godine bila raspuštena Organizacija intelektualnih radnika. Bez ikakvog objašnjenja iza te rečenice sledi ova: »Ona je osnovana 10. listopada 1919. godine u Zagrebu kao Savez komunističke omladine Jugoslavije«, pa se ta rečenica na str. 172 produžava ovom: »Mlade komuniste Sarajeva su na kongresu u Beogradu od 10. do 14. VI 1920. predstavljali[...]«. Nije jasno kakve veze ima raspuštanje Organizacije intelektualnih radnika 1. maja 1919. godine sa

Lazarević, Vladimir Čopić kao član Privremenog rukovodstva KPJ — Politbiroa CK KPJ i predstavnik KPJ u Izvršnom komitetu Komunističke internacionale (juni 1932—septembar 1934) u knjizi »Život i djelo Vladimira Čopića«, Rijeka 1978; *Dr Miroslav Nikolić*, Komunistička partija Jugoslavije od Obznane do osnivanja Nezavisne radničke partije Jugoslavije, Beograd 1979; »Đuro Đaković. Život i djelo. Građa za monografiju«. Priredila dr Ubavka Vujošević. Slavonski brod 1979; *France Klopčič*, Neravnodušni državljani, Ljubljana 1974; *Josip Broz Tito*, Autobiografska kazivanja, knj. I, Beograd 1981; *Ivan Maček Matija*, Sjećanja, Zagreb 1983; *Srđa Prica*, Godine koje su prošle, knj. I, Sarajevo 1982; *Miha Mavinko*, Spomini, Ljubljana 1974, Sem toga mnogi podaci nalaze se u komentarima priređivača u tomu 3 »Sabra-nih djela« Josipa Broza Tita, Beograd 1977, »Izabranih spisa« Blagoja Parovića, knj. I—III, Beograd 1976—1978. i dr.

stvaranjem SKOJ-a u Zagrebu i kongresom u Beogradu juna 1920. godine. Podatak o osnivačkoj konferenciji skojevske organizacije u Sarajevu 4. decembra 1919. godine navodi se iza podatka o kongresu SKOJ-a u Beogradu juna 1920. godine.

Na str. 172 tekst o delovanju omladinske organizacije u Sarajevu prekida se raspravom o stupanju Čižinskog u KPJ [SRPJ (K)] 1919. godine, mada se piše o 1920. godini.

Na str. 173. govori se o prestanku rada skojevske organizacije u Sarajevu posle izгона iz grada njenog predsednika Antuna Šmita, a posle te konstatacije odjednom se piše o uključivanju sarajevskog skojevskog rukovodstva u akciju proslave Međunarodnog omladinskog dana 1920. godine. Mada je autor »razjurio organizaciju i izгнаo njenog predsednika iz grada«, on (Šmit) drži 7. oktobra predavanje u Radničkom domu (str. 174). Tek na str. 193 saznajemo da je izgon Šmita usledio posle donošenja Obznane.

2. Pretpostavke bez argumentacije

Najevidentniju neargumentovanost pretpostavki i tvrdnji bez čvrste podloge srećemo u članku, kada je reč o Josipovom ocu Vaclavu Čižinskom u vezi sa njegovom pripadnošću Socijaldemokratskoj partiji Bosne i Hercegovine, sindikalnom pokretu, organizatorskoj ulozi u štrajkovima, učesću u političkoj borbi radničke klase Bosne i Hercegovine i članstvu u KPJ. O tome se piše na str. 166, 175, 190, 191. Očakove tvrdnje izazivaju sumnju i nepoverenje ne zbog nemogućnosti da bi Vaclav Čižinski mogao biti i član SDP Bosne i Hercegovine, jedan od organizatora štrajkaškog pokreta u željezničkoj radionici u Sarajevu, pa čak i član KPJ, nego zbog načina na koji se te tvrdnje iznose i obrazlažu.

Na str. 164. iznosi se pretpostavka da je Vaclav Čižinski iz nekih romantičarskih razloga ostao u Sarajevu, jer mu se dopao »orijentalni i neobični život Sarajeva i Bosne«. Za tu pretpostavku nema nikakvog dokaza. Verovatnije bi bilo pretpostaviti da su ekonomski razlozi bili u pitanju, pošto je kao strani radnik mnogo više zarađivao od domaćih, pa možda bolje nego i u samoj Češkoj.

Na str. 164. takođe je neumesna pretpostavka o nekakvoj ranije datoj reči da se Vaclav i Antonija uzmu. To nema nikakve veze sa temom članka, niti Očak može znati šta se dešavalo među dvoje mladih ljudi pre nego što su se uzeli.

Na str. 166. piše: »Nemamo dovoljno ranijih podataka, ali znamo iz kasnijih izvora da je Vaclav Čižinsky sudjelovao u sindikalnom i socijaldemokratskom pokretu. Sudjelovanje u političkoj borbi radničke klase i teško materijalno stanje bili su osnovni razlozi da Vaclav Čižinsky 1910. godine napušta Sarajevo i seli s porodicom u Bosanski Brod.«

Na str. 175. autor ide još dalje i tvrdi da je Vaclav »bio socijal-demokrat i sindikalista evropskog tipa, došao iz zemlje gdje je bio razvijen socijal-demokratski pokret«.

Na str. 190. piše: »Vaclav Čižinsky — Josipov otac, morao je, kao što je već spomenuto, nakon poznatog generalnog štrajka željezničara, kao

jedan od njegovih organizatora u sarajevskoj željezničkoj radionici, napustiti Sarajevo i preseliti se u Bosanski Brod.«

Na str. 191. navodi dopis komesara željezničke i parobrodarske policije u Bosanskom Brodu u kome je Vaclav Čižinski uveden u spisak lica, koja zbog pripadnosti KPJ moraju biti otpuštena s posla.

Ima li u Očakovom članku dokaza za sve te pretpostavke i tvrdnje? Za podatak o pripadnosti SDP Bosne i Hercegovine ne navodi se nijedan dokaz. Ostaje nejasno, šta autor razumeva pod pojmom »sindikalista evropskog tipa« i zašto svrstava Vaclava u taj »tip«. Nema dokaza da je on imao bilo kakve veze sa razvijenim socijaldemokratskim pokretom u Češkoj iz koje je otišao. Isto tako, ne navodi se nijedan dokaz o učešću Vaclava Čižinskog u političkoj borbi radničke klase. Očaku je promakao podatak o tome da je Vaclav Čižinski bio radnički poverenik u Bosanskom Brodu za vreme prvoga svetskog rata i da je bio razrešen te dužnosti 19. novembra 1918. godine na javnoj skupštini podružnice Saveza bosansko-hercegovačkih željezničara u Bosanskom Brodu. Taj podatak navela je Slavica Hrečkovski u svojoj »Hronologiji radničkog i narodnooslobodilačkog pokreta u Bosanskom Brodu i okolini 1884—1945« (Bosanski Brod 1969, na str. 22«, u kojoj je objavila napis iz lista »Glas slobode« o toj skupštini. Ni on još ne daje pravo da se zaključí o učešću u političkoj borbi radničke klase, mada svedoči da je Vaclav bio aktivan u sindikalnoj podružnici željezničara u tom gradu.

Na str. 175. autor piše da je Josip Čižinski bio »u poziciji« da »ocu i starijim drugovima objašnjava marksistička teoretska načela«. Ako je otac bio član SDP Bosne i Hercegovine, »sindikalista evropskog tipa«, organizator štrajkova, valjda bi on trebao da objašnjava mladiću marksistička načela, a ne obrnuto. Uostalom, za takvu tvrdnju nema nikakvog dokaza.

Na str. 192 pretpostavlja se da je kaucija za Josipa Čižinskog i drugove plaćena »iz partijskog fonda«, ali za to se ne navodi nijedan manje-više prihvatljiv dokaz, niti šta znamo o postojanju tog fonda.

Na str. 193. se pretpostavlja da je Gorkić napisao »i više izuzetno inteligentno sročeni nepotpisani članaka na temu o radničkoj i intelektualnoj omladini«, i tvrdi: »Niz članaka, bez sumnje, pripadali su peru Čižinskog-Gorkića, ali oni nisu potpisani.« Ni za tu tvrdnju nema nikakvog dokaza.

Na str. 195—196. govori se o radu Josipa Čižinskog u »naprednim sarajevskim novinama 'Narod'«. Na stranu to, što čitaocu nije ništa saopšteno o naprednom karakteru tog lista, ni kada je i pod čijom redakcijom izlazio, a što je autor bio dužan saopštiti. Očak piše da je »nepobitno utvrđeno« da je Josip Čižinski saradivao u tom listu, mada ne navodi te »nepobitne« dokaze. Tek na str. 198. iz policijskog dokumenta saznajemo o tome da on radi u redakciji lista »Narod«. Na osnovu tog podatka autor zaključuje (na str. 196): »Može se pretpostaviti da su njegovi članci prvenstveno oni o omladinskom pokretu i o položaju omladine u građanskom društvu.« Na čemu je zasnovana ta pretpostavka? Nije naveden nijedan članak o položaju omladine u društvu, niti o tome kako se u listu osvetljava omladinski pokret. Potpuno je opravdana sumnja da je Očak tek površno pregledao list za 1922—1923. godinu, jer da ga je

pažljivije čitao, mogao je doći do nekih drugih zaključaka ili pretpostavaka. Verujući policijskom dokumentu i na osnovu njega iznoseći svoju pretpostavku, Očak nije čak ni pomislio da je Čižinski mogao raditi bilo šta u redakciji lista (kurir, obrađivač podataka iz drugih listova koji su u vidu informacija objavljeni u listu »Narod«, primati poštu itd., pa čak se formalno navoditi u spiskovima službenika redakcije zbog policije), a ne verovati policiji i iz toga izvoditi zaključke.

Na str. 201. daju se dve različite verzije uzroka hapšenja Josipa Čižinskog u martu 1923. godine. Autor iznosi svoju pretpostavku da je bio uhapšen »zbog ilegalnog odlaska iz Sarajeva«, a zatim produžava rečenicu navodom iz lista »Radničko jedinstvo« od 31. marta 1922. godine o tome da je Čižinski bio uhapšen zbog pronalaženja komunističke literature u njegovom stanu prilikom premetačine. Mada izvor ondašnjeg vremena nedvosmisleno govori o uzroku hapšenja, autor iznosi svoju pretpostavku bez bilo kakvog dokaza.

Na str. 204. iznosi se pretpostavka (»verovatnoća«) da su se Josip Čižinski, Maks Švarc i Josip Baja Radnić »mada i dalje odsutni, žalili« na presudu Okružnog suda u Sarajevu iz 1926. godine »vjerovatno preko advokata«. Ne kaže se na osnovu čega se to pretpostavlja.

3. Pogrešno datiranje dokumenata, događaja, imena

Na str. 162 piše: »Poznato je da je Berlinskim San-Stefanskim ugovorom 1878. godine [...]« Takav ugovor nije poznat. Poznato je da je San-Stefanski mirovni ugovor između Rusije i Turske bio sklopljen 19. februara 1878. godine, a na Berlinskom kongresu 26. juna iste godine je bio potpisan sporazum između Srbije i Austro-Ugarske. Prema tome, to su bila dva različita ugovora a ne jedan.

Na str. 163, u napomeni 9, netačno se navodi tekst iz Gorkičeve autobiografije pisane 5. decembra 1931. godine u Moskvi. Očak pripisuje Gorkiću da je napisao »da mu se otac rodio u Jugoslaviji« i na osnovu toga se tvrdi ovo: »To je sigurno Josipu tada bilo potrebno iz nekih, možda političkih razloga, jer je nemoguće pretpostaviti da inteligentan sin nije znao gdje mu se rodio otac.« I navod i pretpostavka su netačni. Milan Gorkić je u toj autobiografiji napisao: »Nacionalnost je mešana. Otac je Čeh, rođen sam u Jugoslaviji[...]« Prema tome, piše da se on, a ne njegov otac, rodio u Jugoslaviji. I sam autor članka na str. 164, citirajući taj deo iz autobiografije Gorkičeve, naveo je: »Otac je bio Čeh, rođen sam u Jugoslaviji[...]« Kako uskladiti te dve protivrečne tvrdnje i pretpostavku, iznetu na str. 163?

Na str. 163 i 164 piše da je Vaclav Čižinski došao u Sarajevo 1899. godine, a da je kroz tri godine obišao rodni kraj, što bi trebalo da bude 1902. godine, a Očak piše da je to bilo 1901. godine.

Na str. 165. nailazimo na niz pogrešnih podataka i u navođenju datuma, i u naučoinformativnom aparatu. Tako je generalni štrajk radničke klase Bosne i Hercegovine iz 1906. godine prenet u 1905. godinu. Za podatak o skupoći i visini stanarine 1913. godine u napomeni 19 navodi se kao izvor Izveštaj Glavnog radničkog saveza VII kongresu Komin-

terne (?). U napomeni 20 za podatak o majskoj proslavi 1905. godine u Sarajevu navedena je strana 107 knjige »Sindikalni pokret 1903—1912. u Srbiji, Hrvatskoj, Slavoniji i Bosni i Hercegovini« Beograd 1950, ali na toj stranici ništa ne piše o toj proslavi. Knjiga na koju se autor poziva izašla je 1951. godine. O majskoj proslavi 1905. godine govori se u sindikalnom izveštaju za 1908. godinu, i to za 1906. a ne 1905. godinu, na str. 106. Prema Očaku, pošto je proslavu preneo u 1905. godinu, »dvije godine kasnije« trebalo je da se održi majska proslava 1907. godine, a ona je održana 1906, a ne 1907. godine. I za taj podatak pogrešno se navodi str. 109, a ne 107 kao što stoji u knjizi. U napomeni 22 netačno se navodi stranica Izveštaja za 1910. godinu kao 113, mada se taj podatak nalazi na str. 111, kao što je netačan podatak o devetočasovnom radnom vremenu sa str. 113 prenet na str. 115. Piše da je prema »sindikalnim izveštajima godine 1910[. . .]« bilo toliko i toliko štrajkova 1910—1912. godine i navodi broj učesnika u njima. Podaci navedeni u tekstu ne nalaze se u nekim »sindikalnim izveštajima«, nego u »Izveštaju za 1912. godinu«, u kome je data tabela štrajkova, broj učesnika u njima, izgubljenih dana i nadnica, i to ne na str. 128. nego na 126.

Na str. 157, u napomeni 33, autor saopštava da je Zlatko Šnajder kao sekretar SKOJ-a »poginuo 1929. godine«. Poznato je da je umro od tuberkuloze creva u zagrebačkoj bolnici 14. maja 1931. godine.

Na str. 172 Čižinskom se pripisuje kako »će sam napisati« da je »krajem 1919. godine postao i član Nezavisne radničke partije Jugoslavije (komunista) odnosno KPJ«. Ovo je primer ili nepoznavanja stvari ili izmišljanja. Milan Gorkić nikada nije pisao da je postao član KPJ »krajem« 1919. godine. On takođe nikada nije pisao da je postao član Nezavisne radničke partije (komunista) 1919. godine, pošto takve partije nije bilo ni te godine, ni kasnije, kada je januara 1923. godine bila formirana Nezavisna radnička partija Jugoslavije, ali bez dodatka u zagradi »komunista«. Možemo pomisliti da je autor umesto Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) zabunom naveo pogrešan naziv, ali — u tekstu stoji taj pogrešan naziv. Sem toga, Čižinskom u vreme stupanja u SRPJ(K) nije bilo petnaest godina i dva meseca, nego malo više, jer je osnivačka skupština organizacije SRPJ(K) u Sarajevu bila održana u oktobru 1919. godine kada je Čižinskom bilo najmanje petnaest godina i osam meseci (rođen je 4. februara 1904. godine).

Na istoj str. 172 u napomeni 61 nailazimo na još jednu grešku: »U Anketi delegata VII kongresa Kominterne ispunjenoj 1935. godine kaže da je bio član KPJ od 1923. godine.« U toj Anketi, čija se fotokopija nalazi u Arhivu Predsedništva CK SKJ u Beogradu, piše: »Od 1919. g. član KP Jugoslavije, od 1923. do 1932. član SKP(b), od 1932. član KP Jugoslavije.«

Na str. 174 u napomeni 67 raspravlja se o tome kada je Josip Čižinski prvi put upotrebio pseudonim Milan Gorkić. Polemišući sa nepoznatim autorima, koji su pretpostavljali da je taj pseudonim uzet u Moskvi, tj. 1923. godine, Očak sam dopušta netačnosti. U napomeni tvrdi da je »prvi puta u tisku javno istupio pod pseudonimom Gorkić« u vezi s predavanjem »Telesno vaspitanje omladine«, održanom u Radničkom domu u Sarajevu 14. oktobra 1920. godine. On nije naveo naslov lista, u kome se

pojavljuje taj pseudonim, niti je saopštio je li reč o članku sa potpisom Gorkić ili o nečem drugom. Čini se da nije dobro pregledao ni taj list, a reč je o listu »Glas slobode«. U njemu prvi put srećemo pseudonim Gorkić već u maju 1920. godine. Naime, 7. maja, zatim 21. maja i treći put 11. juna 1920. godine, u listu se saopštavalo o predavanjima u Radničkom domu, koja je trebalo da se održe. Pod pseudonimom Jovo Gorkić održano je 7. maja predavanje na temu o klerikalizmu i socijalizmu; 19. maja pod pseudonimom J. Gorkić predavanje na temu »Maksim Gorki — boljševici«; a 11. juna predavanje na temu »Socijalizam po Stěrn« pod istim pseudonimom. Prvi dokument potpisan pseudonimom Milan Gorkić napisan je 29. maja 1921. godine. Bio je to dokument Oblasnog sekretarijata SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu organizaciji u Derventi.

Na str. 174 piše: »Zanimljiva je akcija sarajevskih skojevaca u vezi izbora u Narodnoj skupštini za Konstituantu.« Potpuno netačan podatak, jer se zna da su izbori održani 28. novembra 1920. godine ne u Narodnoj skupštini za Konstituantu, nego u celoj zemlji za Konstituantu.

Na str. 181 atentat na regenta Aleksandra prenet je sa 29. na 28. jun. Na str. 189, u napomeni 107, autor je Milorada Draškovića »ubio« već 18. jula 1921. godine, mada je on bio ubijen 21. jula te godine.

Na str. 184. navodi se nalog Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu policiji u Bosanskom Brodu za hapšenje Josipa Čižinskog i Maksa Švarca. U članku čitamo: »Može se pretpostaviti da je sarajevska policija odlučila hapsiti Josipa Čižinskoga toga dana kada je on otputovao u Beograd. Bila su ferija i Čižinski je tada djelom u Bosanskom Brodu, kamo je 7. srpnja sarajevska policijska direkcija 'hitno' uputila policijskom razdjelu obavještenje i nalog[...].« Zatim sledi zaključak: »Kod hapšenih Schwarz-za i Čižinskog izvršene odmah slijedeći dan uobičajene premetačine[...].« Prema Očaku ispada da su oni bili uhapšeni 8. jula, jer piše da je nalog sarajevske policije poslan 7. jula, a »slijedeći dan« kod »uhapšenih« Švarca i Čižinskog izvršene »uobičajene premetačine«. Da su bili uhapšeni 8. jula, ne bi mogli istog dana otputovati u Beograd i stići tamo istog dana i vratiti se sutradan, 9. jula, u Bosanski Brod (Čižinski) i u Đakovo (Švarc). To je prvo. Drugo, Čižinski ne bi mogao 11. jula pisati pismo drugovima iz Bosanskog Broda i da ono bude zaplenjeno od policije prilikom njegovog hapšenja (to pismo se navodi na str. 181—182 i 183).

Na str. 186. piše: »Čižinsky-Gorkić uhapšen je 29. srpnja[...].« Prema tome, Čižinski je bio uhapšen i 8. jula i 29. jula. Koristeći se »Hronologijom...« Slavice Hrečkovski, Očak nije primetio da je ona na str. 37 navela pod datumom 8. juli (1921. godine) sledeći podatak: »Na temelju naloga Policijske direkcije iz Sarajeva organi bezbjednosti u Bos. Brodu izvršili su kućni pretres u porodici Čižinski, kod kojih je odsjeo Maks Švarc (Schwarz) iz Đakova, apsolvant Trgovačke akademije u Sarajevu, koji s Josipom Čižinskim rastura u Bos. Brodu antidržavne brošure i letke i propagira komunističke ideje. Obojica su 18. jula stražarno sprovedeni u Sarajevo.« I Očak i Hrečkovski koristili su se dokumentom, a to je dopis Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu br. 25934 od 11. jula 1921. godine policijskom razdjelu u Bosanskom Brodu sa nalogom da se Švarc i Čižinski uhapsu, kod njih izvrši premetačina i oni otprate u Sarajevo. Sem tog dokumenta, Hrečkovski navodi još tri dokumenta kao

izvor iz Arhiva Instituta za istoriju radničkog pokreta Bosne i Hercegovine u Sarajevu (citirani dokument nalazi se u Arhivu Bosne i Hercegovine u fondu Velikog župana Sarajevske oblasti u skupini pod Pov. brojem 2486/1925). Uzevši podatak iz knjige S. Hrečkovski, Očak nije dobro pročitao šta piše u dokumentu i napravio je zbrku s datumima hapšenja Čižinskog.

Na str. 191 navodi se dopis komesara željezničke i parobrodarske policije u Bosanskom Brodu Malenića i kaže se za komesara: »sastavio je na osnovu spomenute ministrove naredbe spisak radnika i službenika koje treba otpustiti zbog članstva u KPJ«. U sledećoj rečenici piše: »Komesar policije Malenić sastavlja spisak 25 radnika i službenika, koje 31. kolovoza treba 'bezuslovno iz službe udaljiti', ali s odgovarajućom karakteristikom svakog iz spiska.« Prema Očaku, komesar je zahtevao da se otpusti 25 radnika i službenika 31. avgusta. U »Hronologiji« S. Hrečkovski, na str. 39, taj dopis je pisan 31. avgusta, a u njemu je navedeno 20 lica, čija su imena nabrojana poimence u napomeni. Oboje se pozivaju na isti dokument (Arhiv ŽTP, Sarajevo, Inv. broj 47, II-393), a daju različite podatke. Knjiga S. Hrečkovski pojavila se 1969. godine, pa je Očak mogao proveriti tačnost navedenih podataka u toj knjizi i ispraviti netočnosti, ako je o njima reč, ili se pozvati na taj izvor kao tačan, a ne da iznosi druge podatke iz istog dokumenta, koji je navela i Hrečkovski. Pošto on to nije učinio, imajući u vidu da daje prilično netačnih podataka, sumnjamo u tačnost navođenja i tih podataka (broj lica i datum kada zahteva da budu otpušteni, mada je baš tog datuma napisan dopis ili izveštaj).

Na str. 192 netačno se navode datumi objavljivanja članaka Josipa Čižinskog u listu »Radničko jedinstvo«. Autor piše da je članak »Konferencija u Đenovu« sa potpisom »G-ić« (zapravo — »M. G-ić«) objavljen u broju lista od 8. aprila 1922. godine, a da je nakon sedam dana objavljen članak »Jedinstveni front u svetu i kod nas« (sa inicijalima M. G-ić), što bi trebalo da bude 15. aprila. Međutim prvi članak je objavljen u broju lista od 28. aprila, a drugi 12. maja 1922. godine.

Na str. 194 piše da su Čižinski i Parte 8. marta 1923. godine poslali listu »Radničko jedinstvo« odgovor na pismo Antuna Šmita. Pošto nije pročitao redakcijsku napomenu ispred objavljenog odgovora autor nije dao ni tačan podatak kada je odgovor poslan listu. A u toj napomeni piše: »Od drugova Čižinskog i Partea dobili smo ranije članak, a nismo mogli štampati u poslednjem broju (reč je o broju od 1. marta — N. J.) usled čega smo pustili noticu o tome.« Ta notica, objavljena u broju od 1. marta 1923. godine, glasila je: »Radi prenamaganog materijala nije mogao izaći u ovom broju odgovor na izjavu A. Šmita u 'GI. SP'.« Prema tome, odgovor je bio napisan pre 8. marta, verovatno potkraj februara.

4. Nerazjašnjena i zbunjujuća izlaganja pojedinih događaja

U vezi sa podacima o delovanju nekog Salih Lande, za koga je policija pretpostavljala da je Milan Gorkić ili Josip Čižinski, autor nije ništa razjasnio, ni dao odgovarajuća objašnjenja. Na str. 179 navodi se da je uhapšen i saslušan Sabrija Nurkić iz Dervente, iz čijeg iskaza se saznalo

»da se propagiranjem komunizma bavi namještenik gradskog poglavarstva ovdje Salih Lando«. Iz policijskog dokumenta koji Očak citira vidi se da je taj Lando stanovao zajedno sa Nurkićem, bavio se u vreme izbora za Konstituantu agitacijom da muslimani biraju komuniste, a sem toga pripremao je omladince za propagandiste među muslimanima i učestvovalao u pripremama za otvaranje neke škole za referente u domu (kojem, ne kaže se), da je tom Landi bila poverena »misija, da osim sebe vrbuje još kojeg muslimanskog omladinca za ovu školu, u koju je on druga Nurkića preporučio«. Na kraju citiranog policijskog dopisa stoji da je na »Landu odnosno Milana Gorkića, studenta filozofije iz Bijeljine skrenuta ... pažnja njihovih nadležnih vlasti[...]«. Iz citata koje navodi Očak ne vidi se je li Nurkić naveo da je Lando baš Milan Gorkić, ali u svom zaključku piše da »nije sigurno da li je to izmislio Nurkić«, da je Gorkić student filozofije iz Bijeljine. Iz tog saslušanja saznajemo da je Lando bio nameštenik gradskog poglavarstva u Derventi, što Čižinski nije bio jer je živio u Sarajevu. Je li reč o jednoj ili dve ličnosti ostaje nepoznato. Autor je sam u nedoumici, je li reč o Čižinskom ili Čolakoviću, a u nedoumici ostaje i čitalac.

Na str. 184 navodi se podatak o policijskoj premetačini u stanu Čižinskog uveče 1. avgusta 1921. godine. U vezi s tom premetačinom Očak piše da je tom prilikom policija saznala »također« i o njegovom putu s Maksom Schwarzom u Đakovo. Ne piše da je o putu svoga sina prilikom premetačine govorila Josipova majka Antonija, ali ne i o putu za Đakovo. Ona je navela da se do 8. jula njen sin nalazio kod kuće, tog dana je zajedno sa Švarcom otputovao, ne navodeći mesto kamo su putovali; da se 10. jula Švarc vratio iz Đakova gde je boravio kod svoje sestre. Ona uopšte ne spominje put svog sina u Đakovo, tako da policija o tome nije mogla saznati od nje. (Iskaz majke Josipa Čižinskog nalazi se u dopisu upravitelja kotarske ispostave u Bosanskom Brodu policijskoj direkciji u Sarajevu od 2. avgusta 1921. godine sa izveštajem o izvršenoj premetačini u stanu Čižinskih 1. avgusta.) Odakle Očaku tvrdnja da je Čižinski putovao u Đakovo nije jasno, jer malo ranije, na str. 182, citira pismo Čižinskog od 11. jula o putu u Beograd i povratku iz njega u kome je pisao da se razišao sa Švarcom u Vrpolju, da je njegov drug pešice otišao u Đakovo, a da je on sam seo u voz, izvadivši ponovo kartu (»kako bih mogao da dokažem da putujem iz Đakova«, pisao je u pismu) i do Broda menjao nekoliko puta mesto. Kome treba da verujemo? Očakovoj tvrdnji, Čižinskom, majci Čižinskog?

Na str. 186 piše da je Čižinski bio uhapšen 29. jula i tog dana saslušan na policiji, a pre toga na str. 182 pisao je da je bio preslušan na policiji 27. jula. Koji je od tih podataka tačan? Je li mogao biti saslušan 27. a uhapšen 29. jula? Prema dokumentu, koji je na str. 37. »Hronologije« objavila Slavica Hrečkovski, 18. jula Čižinski je bio sproveden u Sarajevo na osnovu naloga od 11. jula o hapšenju njegovom i Švarcovom. U izveštaju policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu Pokrajinskoj upravi od 27. jula 1921. godine nalazi se i izlaganje rezultata saslušanja Josipa Čižinskog i ostalih uhapšenih drugova. Prema tome, prvo saslušanje nije moglo biti 29. jula, ni 2. avgusta drugo saslušanje, kako to Očak navodi na istoj stranici, a ni 27. jula kada je sastavljen izveštaj, jer za

njegovo pisanje je bilo potrebno malo više vremena. Uneta je zabuna zbog nepažljivog čitanja izvora.

Na str. 190 piše o Vaclavu Čižinskom: »morao je, kao što je već spomenuto, nakon poznatog generalnog štrajka željezničara, kao jedan od njegovih organizatora u sarajevskoj željezničkoj radionici, napustiti Sarajevo i preseliti se u Bosanski Brod. Tome je pomogla prijeteca mjera Ministarstva saobraćaja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca o 'Prisilnom odstranjenju željezničkih namještenika od strane polit[ičke] vlasti«. Zatim se citira neko pismo od 31. januara 1921. godine, bez naznake čije je. Nije saopšteno kako će preteća mera Ministarstva saobraćaja uticati na odlazak Vaclava Čižinskog iz Sarajeva 1910. godine, jer nije navedeno iz koje je godine ta mera, i kakve veze ima taj odlazak sa pismom iz 1921. godine. Nije jasno ni o kojem je to generalnom štrajku željezničara reč. Ako se ima u vidu pasivni štrajk radnika željezničke radionice u Sarajevu 1910. godine, onda to nije bio generalni štrajk. Ako je reč o generalnom štrajku željezničara Jugoslavije i Bosne i Hercegovine, on je bio u aprilu 1920. godine, a tada Čižinski nije bio u Sarajevu i nije zbog učešća u njegovom organizovanju morao napustiti Sarajevo. Nije jasno ni kakve veze ima proterivanje tridesetorice radnika iz sarajevske željezničke radionice 1911. godine (o tome se saopštava na str. 166) sa odlaskom Čižinskog iz Sarajeva 1910. godine.

O zabuni koju unosi autor svedoči i pasus na str. 181 u kojem se saopštava o pripremama i odlaganju kongresa SKOJ-a, koji autor naziva konferencijom, a koji je trebalo da se održi u Beogradu u julu 1921. godine. Autor piše da je Gorkić »bio ranije obavješten« o odlaganju kongresa. Istovremeno saopštava se da Radnić »nije uspio predati« Čižinskom pismo poslano po njemu sa saopštenjem o odlaganju kongresa, jer to pismo prema Očakovoj pretpostavci nikad nije bilo predato, dospevši u ruke policije prilikom hapšenja Radnića. Na str. 186 navodi se saslušanje Josipa Čižinskog od 2. avgusta 1921. godine, iz kojega se vidi da je Čižinski ipak dobio pismo poslato po Radniću (str. 186—187). Na pitanje islednika »čija je šifra stajala na onom pismu, koji ste [tj. Čižinski] dobili preko Bajce [tj. Radnića], da se kongres ne održi?«, Čižinski je odgovorio da ne zna ali ne i da to pismo nije dobio. Prema tome, Čižinski je dobio pismo o odlaganju kongresa, a Očak tvrdi da ga nije »čini se« nikad dobio. Znači da je znao o odlaganju kongresa SKOJ-a. Postavlja se pitanje, zašto je 8. jula sa Švarcom putovao u Beograd, ako je znao za odlaganje tog skupa? Očak tvrdi da su oni putovali u Beograd »na konferenciju«, ali to ostaje nejasno posle upoznavanja sa dokumentacijom.

Na str. 201, prema Očaku, Čižinski, po povratku sa Prve ilegalne konferencije KPJ u Beču, ne samo da se vratio u redakcije listova »Radničko jedinstvo« i »Narod«, nego i u sarajevski zatvor. Kao što se zna, Čižinski nije bio uhapšen po povratku s konferencije, a vratio se najverovatnije u julu 1922. godine, odmah posle završetka rada konferencije (ona je bila održana 3—17. jula 1922. godine). Uhapšen je bio u martu 1923. godine. Prema tome, nije se mogao vratiti u sarajevski zatvor tada.

Na istoj stranici tvrdi se da sam u svom članku »Milan Gorkić (prilog za biografiju) pisala o »djelovanju Josipa Čižinskog i Đure Đakovića na Prvoj konferenciji«. Pišući o učešću Čižinskog na toj konferenciji nisam

spomenula ime Đure Đakovića kao njenog učesnika, jer u vreme njenog održavanja Đaković se nalazio u Sarajevskom zatvoru, a 5—8. jula bio je održan sudski proces Đuri Đakoviću u Okružnom sudu u Sarajevu (Prva ilegalna konferencija KPJ u Beču je, kao što je već bilo rečeno, održana 3—17. jula 1922. godine), pa nije mogao istovremeno biti i na sudu i u Beču. Očak se nije potrudio da pažljivije pročita moj tekst na str. 29. i 30. Na str. 29 pišem da je u vreme održavanja te konferencije Josip Čižinski »bio jedan od istaknutih kadrova u Bosni i Hercegovini«, kao član Oblasnog sekretarijata KPJ za tu pokrajinu i sekretar Oblasnog komiteta SKOJ-a. Iza te konstatacije pišem ovo: »S obzirom da se tada, kao i na II zemaljskoj konferenciji KPJ nalazi u delegaciji sa Đurom Đakovićem, može se pretpostaviti da njihovo drugovanje, ista shvatanja i stavovi o bitnim pitanjima strategije, taktike i politike KPJ potiču od tada.« Možda mi se moglo zameriti na određenoj nepreciznosti u formulaciji te rečenice, ali na str. 30 pišem, posle notiranja učešća Gorkića u radu Druge ilegalne konferencije KPJ u Beču 9—12. maja 1923. godine, da je »zajednički rad i druženje sa Đurom Đakovićem, Gojkom Vukovićem, Mitrom Trifunovićem doprineo da već tada zauzme principijelne stavove[...]« itd. Očak u principu ne negira moju konstataciju, ali me okrivljuje zbog netačnog navođenja vremena druženja Đakovića i Gorkića, prenoseći to druženje u 1919. godinu, ali ne argumentujući zašto je izabrao baš tu godinu. A zašto i ranije nisu mogli da se druže? Površno pročitavši moj tekst, požurio je da izvede svoje zaključke, mada nigde u tekstu nije dokazao svoju tvrdnju.

Što se tiče pogrešnog navođenja imena, već u transkripciji prezimena Čižinskog stalno piše »Čižinsky«, a ne »Čižinski«, pa nije jasno na osnovu čega tako piše. Na str. 172 Petra Rajkovića preinačio je u Petra Rajka. Ime Šmita piše, te Antun (str. 172, 174, 176), te Anton (str. 174, 193). Na str. 183 Aleksandru pretvorio je u Aleksandrovu. Na str. 184 Bogoljuba Curića naziva Bogoslavom. Na str. 203 u citatu, ime Radnića piše kao Randić. Na str. 204 ime advokata dra Jovana Pavičića piše kao Pavičević.

5. Nepoštovanje osnovnih principa korišćenja naučnog aparata

Autorov nehajan odnos prema korišćenoj građi i nepoštovanje elementarnih zahteva korišćenja i navođenja naučnog aparata vidi se u tome, što ne navodi vreme nastanka dokumenta, te se ne zna o kojem je dokumentu reč, niti se ukazuje na to ko je autor nekog dokumenta ili kome je upućen, a često se ne zna u kojoj ustanovi se nalazi izvor ili u kom fondu. Susrećemo i navođenje nekog izvora za podatak iznet u tekstu, koji nema veze s tim podatkom ili navođenje nekoliko izvora za neki podatak, pa čitalac mora sam odgonetati, koji je izvor pravi i proveravati tačnost podataka u tekstu.

Na str. 164, osporavajući Gorkićev navod iz njegove autobiografije pisane 5. decembra 1931. godine (taj dokument kod Očaka nigde nema datuma nego je dat kao autobiografija pisana za potrebe Kominterne potkraj 1931. godine) da mu je otac sin radnika, autor članka piše da taj

navod nije tačan. U potvrdu te tvrdnje navodi ništa manje nego krsni list Vaclava Čižinskog, prema kojem su njegovi roditelji bili seljaci. Pošto autor ne citira taj dokument, nismo upoznati šta u njemu piše. Krsni list bio je sastavljen 1875. godine, kada se Vaclav rodio, a tada je njegov otac mogao biti seljak. No kasnije, mogao je da se preseli i zaposli u nekoj radionici ili fabrici i postane radnik. Prema tome, krsni list nije neki ozbiljniji dokaz za pobijanje podatka, koji je dao Gorkić, kao netačnog. Na str. 165, u napomeni 30, navodi se naziv arhiva, skraćeno se daje naziv fonda Velikog župana Sarajevske oblasti (kao VŽSO, mada je pravilo da se prvi put navodi ceo naslov fonda), signatura skupine dokumenata vezanih za istragu nad grupom komunista i skojevaca jula 1921. godine kao Pov. 2486/1925. i stranice iz te skupine (215—220). Na str. 171 uz podatak o toj skupini dokumenata iz istog fonda, u napomeni 45 ne navode se stranice, što se čini u većini slučajeva kada se navodi ta skupina dokumenata.

Na str. 171, iza podatka o pomoći u teoretskom radu omladine, koju su pružili Đuro Đaković i drugi, u napomeni 51 čitalac se upućuje na fond V. Vošickog u Muzeju grada Koprivnice (taj izvor ništa ne govori o podatku navedenom u tekstu, jer se ne zna o kojem je dokumentu reč) umesto da se osloni na rad Uroša Nedimovića (vidi nap. 49 i 35), u kojem piše o toj pomoći, ali se ne navodi ime Đure Đakovića, koje Očak spominje.

Na str. 172 za podatak o tome da je Statut SRPJ(K) dopuštao đacima da se učlanjuju u Partiju, u napomeni se ne poziva na Statut, nego se navode Gorkićeva dokumenta sa podacima o vremenu stupanja u KPJ. Da se autor koristio Statutom SRPJ(K), mogao je saznati da u njemu nigde nije precizirano sa koliko godina se može postati član Partije, niti se spominje srednjoškolska omladina.

Na str. 176 piše o nekom »izvještaju s Prve konferencije KPJ u Beču« i navodi da ga je Gorkić 6. jula pisao. To nije bio izvještaj s konferencije, nego izvještaj, podnet u ime Oblasnog sekretarijata KPJ za Bosnu i Hercegovinu, a podneo ga je Čižinski na četvrtoj sednici konferencije ukazanoj dana. Očak na str. 176 navodi da je konferencija bila u julu (izvještaj od 6. jula 1922. godine), a na str. 198 piše da je održana 3—17. aprila 1922. godine. Kako je tada izvještaj mogao biti podnet tek 6. jula, nije jasno.

Na str. 178 u napomeni 84, ponovo se navode stranice, pa i signatura dokumenta (Pov. broj 625, 23. 7.—921), ali se ne navodi fond u kome se nalazi taj dokument.

Na str. 179 navodi se citat iz policijskog dokumenta o saslušanju Sabrije Nurkića, a ne daje se, u napomeni iza citata 86, ni naslov dokumenta, ni gde se nalazi, ni datum, ni bilo koji drugi podatak.

Na str. 180, u napomeni 87, upućuje se na neki dokument, čije poreklo nije objašnjeno. Kako ni u napomeni 85 na str. 178, ni u napomeni 85 na str. 178, ni u napomeni 86 na str. 179, ne nalazimo naziv arhiva ni naslov dokumenta, ostaje nejasno na šta se odnosi autorovo »Isto« u napomeni 87.

Na str. 181, u napomeni 88, pojavljuje se fond Pokrajinske uprave za Bosnu i Hercegovinu i oznaka dokumenta (J. B. Pov. 611, 1923). Verovatno

je i dokument naveden u napomeni 84 na str. 178 iz tog fonda, ali to autor nije naveo.

Na str. 183 citira se deo izveštaja direktora sarajevske policije (valjda Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu?) ali se ne kaže kada je taj dokument pisan (pisan je 27. jula 1921. godine).

Na str. 184, u napomeni 98, nije ukazano na to što znači broj 25 iza navedenog naslova arhiva i dokumenta iz fonda Velikog župana Sarajevske oblasti (Pov. 2466/č). U napomenama 99 i 100 ne navodi se na koji se list dokumenta poziva autor, a u napomeni 101. piše: »Isto, list 220.«

Na str. 186, u napomeni 105, koja se odnosi na hapšenje Josipa Čižinskog 29. jula 1921. godine (već je bilo rečeno da je taj podatak netačan) autor navodi da u policijskoj dokumentaciji nema potvrde o prvom hapšenju, koje Gorkić navodi u svojoj autobiografiji od 5. decembra 1931. godine. U istoj napomeni govori se da nije tačan ni Gorkićev podatak u tom dokumentu da je bio isključen iz Trgovačke akademije 1920. godine, što nema nikakve veze sa hapšenjem 1921. godine.

Na str. 192, u napomeni 116, navodi se Arhiv CK SK Bosne i Hercegovine, iza tog naslova ustanove stoji slovo »p« ispred »Sudski procesi«, broj dokumenta i zatim ponovo čitamo »SP-2«, bez bilo kakvog objašnjenja o kojoj je zbirci reč. Ako se već navodi stara signatura, trebalo je upozoriti čitaoca da zbirka nosi novu signaturu (»Zbirka SPK-2«). U napomeni 118 na istoj stranici pojavljuje se neki naziv ustanove, a to je »AIHRPh B i H.«. Šta to znači, teško je odgonetnuti onom, ko ne zna da postoji Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske — skraćeno AIHRPH, bez drugih oznaka. Šta autoru znači »B i H« trebalo bi da objasni.

Na str. 192 iza podatka o pokretanju sindikalnog lista »Radničko jedinstvo« u Sarajevu govori se o nekom, pa se i citira, partijskom izveštaju o hapšenju kolportera i pretplatnika lista. Reč nije o nekom partijskom izveštaju, nego su podaci uzeti iz Izveštaja Oblasnog sekretarijata KPJ za Bosnu i Hercegovinu, koji je Gorkić podneo u ime tog sekretarijata na Prvoj ilegalnoj konferenciji KPJ u Beču 6. jula 1922. godine.

Na str. 196—197 navode se opširni citati iz svedočenja Dalibora Jakaše, zamera mu se na iznošenju »nekoliko proturječja i netočnosti« itd., ceo taj deo teksta odjednom se završava rečenicom koja nema neposredne veze s temom: »Sjećanjima D. Jakaše koristio se V. Rajčević u svom istraživanju revolucionarnog omladinskog pokreta u Hrvatskoj.«

Na str. 202 iza rečenice o podizanju optužnice protiv Čurića, Čižinskog, Švarca, Partea i Radnića od 10. maja 1923. godine sledi rečenica: »Državni odvjetnik upozorava policiju da se pobrine da optuženi ne bi eventualno kuda pobjegli.« Iza prve rečenice, u napomeni 147, navodi se zbirka dokumenata iz Arhiva Bosne i Hercegovine, fonda Velikog župana Sarajevske oblasti i broj Pov. 2486/1925. Iza druge rečenice u napomeni 147 stoji: »Isto, list 78.« Nije jasno je li reč samo o istoj skupini dokumenata pod brojem Pov. 2486/1925, ili o nekom dokumentu iz te skupine. Međutim u optužnici, koju spominje Očak, nema nikakvog upozorenja državnog odvjetnika policiji.

Na str. 204, u napomeni 155, iza oznake arhivske ustanove stoji samo »f. SP-2« i inventarni broj dokumenta (uporedi sa podatkom u napomeni 116 na str. 192).

Na str. 202, u napomeni 150, autor netačno navodi naziv muzejske ustanove u Sarajevu. On navodi da se prepis policijskog kartona nalazi u Muzeju revolucije grada Sarajeva, a u Sarajevu postoji Muzej revolucije Bosne i Hercegovine. Sem toga, poziva se na to da se policijski karton nalazi u Vukovaru, ne ukazujući na to u kojoj ustanovi u tom gradu, ni na inventarni broj kartona.

6. Pogrešno citiranje dokumenata

U tekstu nalazimo mnogo citata iz dokumenata i štampe, ali se oni, po pravilu, sa malim izuzetkom, ne navode onako kako je pisano u dokumentu ili pojedinom članku, preuzetom iz novina.

Na str. 116 citira se deo iz Gorkičeve autobiografije od 5. decembra 1931. godine ovako: »Obzirom da sam u osnovnoj školi pokazao dobre rezultate u učenju, otac je po savjetu učitelja predložio da me se pošalje u bilo kakvu srednju školu. Ali kako sredstava za to nije bilo, otišao sam u okružni grad (Slavonski Brod) k drugu mog oca postolaru, gdje sam godinu-dvije posjećivao gimnaziju, pomagao postolaru i istovremeno davao pouku (instruirao) zaostale učenike, djecu iz radničkih obitelji.« Pošto je u pitanju prevod sa ruskog jezika, moguće su neka drugačija tumačenja kod Očaka i mene, ali suština je u netačnom navođenju citata u principu. To mesto u dokumentu (u mom prevodu) glasi ovako: »Pošto sam u osnovnoj školi pokazivao velike uspehe u učenju, otac je po savetu učitelja želio da me pošalje u neku srednju školu. Usled nedostatka sredstava otputovao sam u okružni grad kod očevog druga opančarskog radnika. Ovde sam jednu-dve godine pohađao gimnaziju, pomažući kao učenik opančaru i dajući časove deci bogatih porodica, koja su slabo učila.« (Na ruskom jeziku ovo mesto je napisano ovako: »Tak kak v načalnoj škole ja pokazival boljšije uspehi v smisle učebi otec po sovetu učitelja staralsja poslatj menja v kakoje nibudj srednee učilišče. No tak kak dlja etogo sredstv ne bilo ja perejehal v okružnoj gorod k rabočemu sapožniku, tovarišu otca, gdje ja god-dva poseščal gimnaziju, pomagal sapožniku v kačestve učenika i odnovenno daval uroki slabouspevajušim detjam iz bogatih semej.«)

Prihvatajući mogućnost pojedinih razlika u prevodu, ne možemo prihvatiti netačnosti u citiranju dokumenta (umesto dece bogataša kod Očaka je Čičinski učio zaostalu decu iz radničkih porodica, umetnuo je naziv okružnog grada, reč »instruirao«).

Na str. 171 netačno se navodi citat iz dopisa policijskog direktora od 27. jula 1921. godine. Umesto »održavana đaćka predavanja« Očak piše »održavana đaćka vijeća predavanja«. Ispred imena Zlomislčića Očak je metnuo reč »maturant«, koje nema u dokumentu. Očak citira da se mladež imala odgajati u školama u »slobodnom« duhu, a u dokumentu piše u »slobodoljubivom« duhu. Očak citat završava sa tri tačke, što bi trebalo

značiti da i dalje postoji tekst ili se nastavlja rečenica, a u dokumentu nema nikakvog produženja teksta i stoji tačka.

Na str. 176 pogrešno se citira stav iz izveštaja o omladinskom radu koji je Čižinski podneo na Prvoj ilegalnoj konferenciji KPJ 6. jula 1922. godine. Očak citira: »U isto vreme pada tzv. teroristička organizacija u Sarajevu[. . .].« U zapisniku sa konferencije piše: »U isto vreme pada tzv. teroristička orijentacija u Sarajevu[. . .].« Netačno se navodi i citat iz istog dokumenta, koji je sledeći: »Ipak su izdavale i rasturale letke«, a Očak citira: »Ipak su izdali i raspačavali ilegalne letke.« Iz rečenice: »Izgledi za dalji rad su vrlo dobri« izbačena je reč »vrlo«.

Na str. 179—180 nailazimo na netačno citirana mesta iz dopisa Oblasnog sekretarijata SKOJ-a od 29. maja 1921. godine organizaciji u Derventi. U rečenici »Do decembra prošle godine tj. do vremena izdanja famozne 'Obznane' omladinski pokret radio je javno, bio je legalan. Ali od onda je počeo oml. pokret da radi tajno ilegalno[. . .].« Očak to mesto citira ovako: »Do decembra prošle godine, tj. do vremena izdanja famozne 'Obznane', omladinski pokret radio je javno, bio je legalan. Ali od onda je počeo oml[adinski] pokret da radi tajno i legalno[. . .].« Očak nije primetio grešku u prekućavanju dokumenta, u kome slovo »i« stoji poslednje u redu i nije preneto na početak sledećeg reda koji počinje sa slovom »legalno«, pa je napisao da pokret radi »legalno«.

Umesto reči »financijalni« piše »finansijski«.

Na str. 183 netačno se citiraju neki delovi iz pisma Čižinskog drugaricama od 11. jula 1921. godine. U tekstu stoji: »Ja pouzdano znam što mislim[. . .] tu fazu gimnazijskog zaljubljenja[. . .].«, a Očak citira: »Fazu gimnazijskog zaljubljenja[. . .].« Umesto teksta: Nemoj misliti da si utvaram[. . .].« Očak piše: »Nemoj misliti da si udvaram[. . .].« Umesto »nerazgovorljiv« piše »nerazgovoriv«, umesto »da ostavljam« piše »da ostavim«, umesto: »Molim i tebe, i Sonju i Aleksandru[. . .].« piše: »Molim i tebe i Sonju i Aleksandrovu. . .«.

Na str. 183 citira se izveštaj direktora Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu Žegarca od 27. jula 1921. godine ovako: »Na temelju iskaza Mihajlovića bila je preduzeta revizija stana Lucije Pavić i Franje Partea, a za Čižinskim i Schwarcom brzojavljeno u Brod na /S[avi] da se uhapsi i amo doprate, što je i bilo[. . .].« U dokumentu stoji: »Na osnovu iskaza Radivoja Mihajlovića bila je preduzeta revizija stana Lucije Pavić i Franje Partea, a za Čižinskim i njegovim drugom svršenim đakom ovdašnje trg. akademije Maksom Schwarcom brzojavljeno je na Brod n/S. da se uhapsi i amo doprate, što je i bilo.«

Na str. 192 netačno se citiraju delovi iz pisma Vaclava Čižinskog od 1. decembra 1921. godine. U napomeni 116, iza citata iz tog pisma, Očak piše da je tekst pisma ostavljen »u stilu kojim je pisao Vaclav Čižinsky«. Mada je stil ostavljen, napravljene su greške. U originalu pisma piše: »Molim Vás Gospodin doktor isp[is]atite gospođi Jeleni Pavić 1000 kr. za hranu šta nosi za moga sina Jozefa u Okružni sud.« Rečenica je završena, a iza nje sledi: »Mi jesmo doputovali do Košic sretno, i svida se to nama ovdje, jesmo svy zdravi ali nemámo stána stanujemo u vagonu i počina biti ovdje silna zima. Kad će se ova stvar već jedan put svršiti? da može syn moj za nama doputovati. Da bi bilo šta u stvari novoga molim

Vás javite nam sa iskrenim podraven bilježim se sa poštovanjem Václav Čižinski žalounik Výtupna Č. S. D v Košice Slovensko.« Očak citira ovako: »Molim Vas gospodin doktor isplatite gospođi Jeleni Paris 1000 kr za hranu šta nosi za moga sina Jozefa u Okružni sud.« Iza te rečenice stavlja tri tačke i zatim nastavlja: »U ovom pismu ima podataka o dolasku čitave obitelji u Čehoslovačku i smještaju u Košicama«, pa opet dve tačke i nastavlja citat: »Mi smo doputovali do Košic sretno, i sviđa se to nama ovdje, jesmo svi zdravi ali nemamo stana, stanujemo u vagonu i počima biti ovdje silna zima. Kad će se stvar već jedanput svršiti? Da može moj sin za nama doputovati. Da bi bilo šta u stvari novoga molim Vas javite nam, sa iskrenim podravom bilježim se sa poštovanjem Vaclav Čižinski, Založnik Vytapna ŠSD u Košice, Slovensko.«

Ako se već pridržavao Vaclavljevog načina pisanja, trebalo je da bude u tome dosledan i precizan u stilskom i gramatičkom smislu.

Na str. 201 citira se tekst iz članka »Nova policijska bezakonja«, objavljenog u broju 6 lista »Radničko jedinstvo« od 31. marta 1923. godine. U tekstu članka piše: »Ovih dana ta revnosna 'čuvarica reda' zatvorila druga Josipa Čižinskog i osudila ga 20 dana zatvora zato: što je kod njega našla nekoliko komunističkih, integralno naučno-socijalističkih knjiga na stranim jezicima.« Očak počinje citat ovako: »Što je kod njega našla nekoliko komunističkih intelektualno-socijalističkih knjiga na stranim jezicima[. .].«

Na str. 202 produžava se citiranje gore navedenog članka, i to onog mesta gde je data ocena rada sarajevske policije. U članku piše ovako: »U poslednje dve godine ceo ured nije ništa, ma baš ništa drugo učinio do li to, što je proterao nekoliko tuceta radnika, izveo nekoliko premetačina, nekoliko radničkih funkcionera stalno pratio po ceo dan, napisao koji report većem mestu o svom uspelom progonjenju radnika, zabranio sve najavljene zborove, konferencije i sastanke radnika, čuvao redakciju 'Radničkog jedinstva' i celu Alipašinu ulicu, i ostalo što je u vezi sa progonima radnika i pisanjem o tome[. .].« Očak taj deo citira ovako: »Spomenuti policijski odjel, po oceni 'Radničkog jedinstva' posljednjih godina zapažen je samo po tome što je proterao nekoliko tuceta radnika, izveo premetačine, nekoliko radničkih funkcionera stalno pratio po ceo dan[. .] zatvarao sve najbolje zborove, konferencije i sastanke radnika, čuvao redakciju 'Radničkog jedinstva'. Međutim, istovremeno je dozvoljavao rad Radićevih agitatora.« Kao što se vidi, razlika je očita.

Na str. 202—203 citiraju se delovi iz članka, čiji naslov nije dat (»Rasprava protiv komunističke omladine u Sarajevu«), iz lista »Radničke novine«. Na nekoliko mesta izbacuju se pojedine reči, ubacuje se po neka nova, netačno se navodi datum suđenja, kao i prezime Radnića. U novinskom tekstu piše: »Rasprava [je] kasnije zakazivana po nekoliko puta, ali nikad nije mogla biti održana. Konačno je zakazana za 4. maja, ali su od 5 optuženih prisutni bili samo Lucija Pavić i Franjo Parte, dok ostali optuženi Josip Čižinski, Makso Švarc i Josip Bajo-Radnić nisu prisustvovali raspravi.« Očak taj deo teksta citira ovako: »Rasprava se kasnije zakazivala po nekoliko puta, ali nikad nije mogla biti održana. Konačno je zakazana za 1. maja, ali su od 5 optuženih prisutni bili smo Lucija

Pavić i Franjo Parte, dok ostali optuženici Josip Čižinsky, Makso Švarc i Josip Bajo-Randić nisu prisustvovali raspravi.« Na drugim mestima citiranog članka umesto »se tuže« piše »optuženi«, umesto »letaci« piše »letci«, umesto »optužba« piše »optužbu« u jednini. Netačno se citira i sledeći deo teksta, koji u članku glasi ovako: »Nadalje se tuže, što su radili i pisali[...]«, a Očak piše ovako: »Nadalje se tuže što su[...] radili i pisali[...]«. Poslednju rečenicu članka Očak citira ovako: »Lucija i Franjo Parte osuđeni su na 3 meseca tamnice, dočim se odsutnima nije moglo suditi, jer nisu prisutni.« U tekstu se članak završava ovako: »Lucija Pavić i Franjo Parte osuđeni su na 3 meseca tamnice, dočim se ostalima nije moglo suditi, jer nisu prisutni.« Itd.

Na str. 204 netačno se citira zaključak Okružnog suda u Sarajevu od 12. maja 1926. godine. U tekstu dokumenta stoji: »Okružni sud u Sarajevu zaključio je u danas nejavno održanoj sjednici saslušavši predlog drž. odvjetnika u kaznenoj stvari Josipa Čižinskog i dr. zbog prest. naznačena u § 92 skz da se jamčevina položena kod ovog suda [...]«. (Skraceniica skz označava Srpski kazneni zakon.) Očak citira ovako: »Okružni sud u Sarajevu zaključio je da danas na javnoj održanoj sjednici saslušavši predlog državnog odvjetnika u kaznenoj stvari Josipa Čižinskog i dr[ugova] zbog prest[upa] naznačena u 92 Skz da se jamčevina položena kod ovog suda[...]«. Na drugom mestu citiranog dokumenta umesto: »Jer su se unatoč obećanja danom«, autor piše citat ovako: »Jer se unatoč obećanju danom[...]«.

Na str. 204—205 netačno se citira tekst dokumenra Vrhovnog suda u Sarajevu. Citirani deo dokumenta glasi ovako: »Vrhovni kao apelacioni sud u Sarajevu rješio je danas u sjednici saslušavši državnog nadodvjetnika u kaznenoj stvari protiv Josipa Čižinskog i dr. zbog prestupljenja[...]«, a Očak citira: »Vrhovni kao apelacioni sud u Sarajevu rješio je danas protiv Josipa Čižinskog i dr[ugova] zbog prestupljenja...«. Iz citata dokumenta izbačena je reč »izveštaja« policijske direkcije, a ima i drugih sitnijih grešaka.

7. Neki propusti i greške razne prirode

Sem navedenih netačnosti i grešaka faktografskog i drugog karaktera u tekstu Ivana Očaka susrećemo i niz drugih propusta, koji nisu beznačajni i odnose se na njegovu ocenu šta je važno, a šta nije za osvetljenje biografije jedne ličnosti (navođenje jednih i ispuštanje iz vida drugih dokumenata i podataka, prikaz ličnosti koje su u vreme kada je Josip Čižinski pristupio revolucionarnom radničkom pokretu igrale važnu ulogu u njemu u Bosni i Hercegovini itd.).

Na str. 172 posebna se pažnja posvećuje stupanju Josipa Čižinskog u Komunističku partiju Jugoslavije. Pri tome se pokušava da se obore navodi Gorkića u tri dokumenta u kojima je izjavljivao da je u KPJ od 1919. godine. Istovremeno, mimo pažnje autora ostale su veoma važne činjenice, da je isti Čižinski ili u vreme pisanja dokumenata Milan Gorkić, u dva dokumenta naveo da je bio član CK SKOJ-a (u autobiografiji pi-

sanoj 5. decembra 1931. godine pisao je da je član najvišeg omladinskog rukovodstva od 1920. godine, u anketnom listu delegata VI kongresa Komunističke omladinske internacionale popunjenom 20. septembra 1935. godine napisao je da je 1919—1923. godine bio član CK SKOJ-a). Ti podaci trebalo bi da postanu predmet pažnje biografa, jer su mnogo važniji od rasprave o tome je li petnaestogodišnji mladić mogao biti član KPJ. Dokumentacija ne potvrđuje Gorkićeve navode. Na Prvom kongresu SKOJ-a, održanom u Beogradu 10—12. juna 1920. godine, u CK SKOJ-a iz Bosne i Hercegovine bili su izabrani Anton Šmit i Petar Rajković. Na Zemaljskoj konferenciji SKOJ-a, održanoj u Ljubljani 20—22. avgusta 1922. godine, iz Bosne i Hercegovine u sastav CK SKOJ-a bio je izabran tadašnji sekretar Pokrajinskog odbora SKOJ-a za Bosnu i Hercegovinu Franjo Parte. Možda je Gorkić sam smatrao da kao sekretar Oblasnog sekretarijata automatski postaje i član CK? U svakom slučaju, to važno pitanje ostalo je nezapaženo i nerazjašnjeno u Očakovom tekstu.

Na str. 172—173 govori se o ujedinjenju komunističke omladine u Sarajevu sa organizacijom mladih radnika i šegrta. Ništa se ne saopštava o toj organizaciji radnika i šegrta, ni da je ona imala naziv Socijalistička omladina i da se pre tog ujedinjenja nalazila pod okriljem SRPJ(K), a da je Udruženje komunističke omladine bilo izolovano od radničke omladine. Ne kaže se da je ujedinjenje tih dviju organizacija bilo ostvareno 17. januara 1920. godine i da je od tog vremena delovalo jedinstveno Udruženje komunističke omladine, koje je stupilo u SKOJ.

Na str. 174 govori se o akciji sarajevskih skojevaca u predizbornoj borbi KPJ u izborima za Ustavotvornu skupštinu. Autor ništa nije saopštio o toj akciji, šta je Partija preduzimala u cilju da istakne što više kandidatskih lista u zemlji, i u Bosni i Hercegovini, kako je organizovala celokupnu izbornu akciju. Nije saopšteno ni koliko je kandidatskih lista i u kojim izbornim okruzima je KPJ istakla svoje kandidate. Uzgred autor piše da je KPJ »predložila za kandidate članove CK KPJ Vladimira Čopića, Nikolu Kovačevića (iz Dervente), Đuru Đakovića i druge«. Zna se da je KPJ istakla kandidatske liste širom zemlje, u 54 izborna okruga, da su u Bosni i Hercegovini te liste bile istaknute u pet izbornih okruga (u Sarajevu lista Đure Đakovića, u Tuzli Mitra Trifunovića, u Banja Luci Jakova Lastrića, u Travniku Danka Madunića, u Mostaru Gojka Vukovića), od kojih su u četiri komunisti bili izabrani za narodne poslanike (sem u Mostaru). Sve je to ostalo van Očakove pažnje.

Na str. 176 za podatak o lecima u povodu godišnjice smrti Karla Libknehta i Roze Luksemburg 1921. godine, u napomeni 77, navodi se rad Đure Đuraškovića, mada je taj podatak prvi naveo u svojoj monografiji »Napredni omladinski pokret u Jugoslaviji 1919—1928« Slavoljub Cvetković na str. 199, a ta monografija je izašla iz štampe 1966. godine, mnogo pre pojave Đuraškovićeve knjige. U monografiji je ta proslava održana u januaru, a kod Očaka u februaru. Pošto nije ispravio Cvetkovićev podatak ili ga nije ni primetio, pa možda nije ni čitao, ne zna se ko je od ta dva autora u pravu u pogledu meseca kada su u Sarajevu bili šireni leci.

Na str. 191 nekritički se prihvata karakteristika data Vaclavu Čičinskom od policijskog komesara u Bosanskom Brodu u dopisu od 31. avgusta

1921. godine. Očak smatra tu karakteristiku »zanimljivom«, ali ne analizira sadržaj dokumenta, koji je zaista ne samo zanimljiv, nego je i protivrečan i izaziva sumnju u policijske navode. U tom je dopisu Vaclav Čižinski, ne samo jedan od istaknutih pripadnika KPJ, nego je i srbofob, koji je još 1914. godine kao, citiram dokument, »zagriženi neprijatelj Srba«, u selu Liješću »provocirao i grdio« Srbe. Sem toga, u dopisu se navodi da je prilikom vožnje iz Novog Sada u Bosanski Brod Vaclav Čižinski pred tim komesarom »psovao« vladu i poredak. I sve to uz ocene da je »vrlo ugledan član komunističke partije« pa je kao takav »sa drugovima cijelo vreme štrajkovao«. Iz dokumenta se ne vidi ni kada je štrajkovao, ni zbog čega i kojom prilikom i kada »psovao« vladu pred policajcem u vozu, niti se navode dokazi na osnovu čega smatra da je Vaclav Čižinski ne samo običan nego i ugledan član KPJ. On se prikazuje kao nacionalista (austro-ugarski?) i srbofob. Na osnovu date karakteristike i Vaclav Čižinski treba da bude otpušten s posla, a kao stranac i proteran van granica zemlje.

Tim dopisom autor se nije pozabavio, niti ga kritički proanalizirao, ograničivši se citiranjem i kratkom pohvalom Vaclavu Čižinskom za hrabrost i otvoren istup pred policijskim komesarom. A taj dokument zahteva kritiku i utvrđivanje jesu li izneti u njemu podaci istiniti ili su izmišljeni. Postavlja se pitanje: je li član KPJ mogao biti srbofob? Nije li policajcu bilo potrebno povezati Vaclavljevo srbofobstvo sa pripadnošću KPJ i time obrazložiti antidržavni stav Vaclava Čižinskog, koji je još učestvovao u štrajku (nije rečeno u kojem i kada), i izgnati ga iz zemlje a ne samo s posla, kao stranca? Nije li ta karakteristika u vezi i sa uhapšenim sinom, optuženim za komunističku propagandu i delatnost? Autor jednostavno preuzima policijske podatke bez njihove kritike i analize, što navodi na misao da ima u njih poverenje, mada je veoma kritičan u odnosu na podatke koje je davao Josip Čižinski. Ako je jedini dokaz za članstvo Vaclava Čižinskog u KPJ taj policijski dopis, to je nedovoljno.

Na istoj str. 191 nije razjašnjeno pitanje uzroka odlaska porodice Čižinskog u Čehoslovačku. Autor piše da je Vaclav sa suprugom i dva sina »morao [...] napustiti Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca«. Na str. 192 saopštava da je on »bio proteran s obitelji u Čehoslovačku«. Je li »morao« napustiti zemlju i otići u Čehoslovačku ili je bio »proteran«? Ni za jednu ni za drugu tvrdnju ne pružaju se nikakvi dokazi. Sem toga, trebalo je da se bar približno odredi vreme odlaska porodice Čižinskog. Jasno je da je to bilo negde potkraj novembra 1921. godine, jer je 1. decembra te godine Vaclav Čižinski napisao pismo doktoru Pavičiću.

Na str. 192, zatim na str. 204 i 205, spominje se neki doktor, kome je napisano pismo Josipovog oca Vaclava 1. decembra 1921. godine, njemu su se po Očakovoj pretpostavci obraćali Čižinski, Švarc i Radnić u povodu presude od 12. marta 1926. godine, taj advokat delovao je i 1930. godine na predmetu Čižinskog i drugova. Na str. 204 prvi put se navodi ime tog advokata i to netačno (umesto Pavičić piše Pavičević). Ako se već tri puta spominje u tekstu taj advokat, autor je bio dužan da saopšti njegovo ime i prezime (dr Jovan Pavičić), ko je on bio (bio je narodni poslanik Hrvatske težačke stranke u Sarajevu), da je branio na suđenju 1922. godine Đuru Đakovića, angažovan od KPJ posle zabrane da ga

brani Rajko Jovanović. Sem toga, ako je Očak pažljivo pregledao dokumenta, mogao je primetiti da su dru Jovanu Pavičiću pisali pisma i Bogoljub Čurić, decembra 1921. godine, i Makso Švarc, 1929. godine. Prema tome, reč je o ličnosti, koja je igrala određenu ulogu u odbrani komunista pred sudom.

Na str. 197—201 opisuje se učešće Čižinskog u radu Prve ilegalne konferencije KPJ u Beču 3—17. jula 1922. godine. Umesto svestranog osvetljenja tog učešća dobili smo neke fragmente iz zapisnika, diskusija i izveštaja koje je Čižinski podneo na njoj. Saznajemo da je on bio »izuzetno aktivan«, da je raspravljao o »svim pitanjima« i bio među dvanaesticom koja su glasala protiv davanja odlučujućeg glasa omladini iz pokrajina, da je bio izabran u komisiju za politička, organizaciona i sindikalna pitanja, branio stav bosanskih delegata i bio protiv toga da se Izvršni odbor Partije nalazi van zemlje, a da većina članova tog odbora bude u Beogradu. Citira se i jedan dokument. Svi ti podaci navode se bez analize sadržaja istupanja i intervencija Čižinskog (izveštaja koji je podneo u ime Oblasnog sekretarijata KPJ za Bosnu i Hercegovinu i izveštaja o omladinskom pokretu, diskusija o pitanjima sindikalnog rada u povodu izveštaja o sindikalnom pokretu u Bosni i Hercegovini), priznavanja odlučujućeg glasa predstavniku omladine iz Zagreba, kritike rada komisije na izveštaju o rezoluciji po sindikalnom pitanju itd. Uopšte se ne spominje predstava koju je pismeno podneo Čižinski konferenciji u povodu nedolaska na sednicu komisije referenta o političkoj situaciji Koste Novakovića, zbog čega ta komisija nije mogla održati sednicu 9. jula. Iz Očakovog teksta čitalac ne može saznati da je Čižinski istupao na sednicama konferencije 3, 6, 8, 10, 15. i 17. jula, tj. gotovo svakog dana rada konferencije, mada je reč o njegovom učešću u radu te konferencije. Prema tome, to učešće nije ni osvetljeno.

Van pažnje autora članka ostao je i podatak o lišavanju Josipa Čižinskog jugoslovenskog državljanstva i proterivanju iz zemlje. Presuda o njegovom izgnanstvu iz Kraljevine SHS bila je doneta još 6. septembra 1922. godine. Taj podatak navodi se samo kada se piše o dokumentaciji iz 1925. godine na str. 204. Prema navodima dopisa Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu velikom županu Sarajevske oblasti od 26. oktobra 1925. godine, Čižinski je bio prognan u Čehoslovačku presudom te Direkcije od 14. septembra 1922. godine. Postoji i dokument iste Direkcije od 8. septembra 1922. godine upućen Pokrajinskoj upravi u Sarajevu, u kojem se saopštava da će »ovih dana uslediti od stranke najavljeni utok«, tj. protiv izгона Čižinskog iz zemlje. Ta odluka nije bila sprovedena u život, zbog istrage vođene protiv Čižinskog i drugova sve do maja 1923. godine. O tome svedoči dopis Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu Pokrajinskoj upravi u Sarajevu, od 8. februara 1923. godine. U njemu između ostalog piše da čim se završi sudska istraga, Čižinski će biti »otpremljen u Češku, jer mu je izgon pravomoćan«. Sva je ta dokumentacija ostala van Očakove pažnje, mada je neposredno vezana za ličnost o kojoj piše u članku.

Van pažnje autora su ostala i dva različita podatka u dokumentima o podizanju optužnice protiv Josipa Čižinskog i drugova. Na str. 202 navodi

se optužnica od 10. maja 1923. godine protiv Bogoljuba Čurića, Josipa Čižinskog, Maksa Švarca, Franje Partea, Lucije Pavić i Josipa Bajе-Radnića. Pri tome, autor je iz nje izostavio ime Lucije Pavić. Postoji još jedan dokument — dopis Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu Br. 131 ad pov/23. od 27. juna 1923. godine poslan Pokrajinskoj upravi u Sarajevu. Prema tom dopisu optužnica protiv navedenih lica »podignuta [je] po Državnom odvjetništvu 22. maja 1923. godine«. Trebalo je istražiti kada je tačno bila podignuta optužnica, a ne ograničavati se na samo jedan dokument. Sem toga, optužnica od 10. maja 1923. godine predstavlja prepis optužnice iz 1921. godine (Br. 5085 III 2821/21) protiv Čurića, Čižinskog, Švarca, Partea, Pavić i Radnića, tj. tada kada su bili uhapšeni. Isledni proces trajao je sve do ponovnog obnavljanja tužbe maja 1923. godine, što je Očak morao da zna, a tužilaštvu je bila potrebna ta optužnica iz 1921. godine. Prema tome, to nije optužnica iz 1923. godine nego iz 1921. godine. Možda namerno nije citiran tekst te optužnice, jer su tuženi za komunističku propagandu u periodu od 30. decembra 1921. do 30. jula 1922. godine, pa bi autor morao da se njom koristi u svoje vreme i na pravom mestu, a ne ovlaš na kraju rada i to pripisujući je 1923. godini i dovodeći čitaoca u zabunu.

Čitaocima nije saopšteno ni to da je postupak protiv Josipa Čižinskog bio obustavljen odlukom Policijske direkcije za Bosnu i Hercegovinu od 24. februara 1924. godine; protiv njega je izdata poternica, o čemu saznajemo iz dopisa te Direkcije velikom županu Sarajevske oblasti od 7. avgusta 1925. godine (Broj 1563/po. ad. iz 1924).

Na str. 204 navodi se dopis Velikog župana Sarajevske oblasti Upravi grada Beograda od 30. oktobra 1925. godine. Bez pažnje je ostao važan dokument te Uprave grada Beograda, koja je istog dana, 30. oktobra 1925. godine, dostavila akt velikog župana Ministarstvu unutrašnjih dela, Odeljenju državne zaštite, s molbom da to ministarstvo naredi svim županima na teritoriji Kraljevine SHS, da se »Čižinski uhapsi u slučaju, da ponovno dođe u našu Kraljevinu i sprovede u Beograd«.

Na kraju bih ukazala još na sledeće. U tekstu se navodi mnogo imena poznatih i manje poznatih aktivista revolucionarnoga radničkog pokreta, KPJ i SKOJ-a iz perioda 1919—1923. godine. U većini slučajeva autor ne daje odgovarajuće ocene, ni najnužnije podatke o njima i ulozi koju su oni igrali u pokretu tog vremena. Tako o Simi Miljušu saznajemo samo da je Bosanac, o Rudolfu Hercigonji da je Zagrepčanin, o Slavku Cihlaru da je Senjanin, da su svi zajedno saradnici »Almanaha socijalističke omladine 1919.« u Zagrebu (str. 168). Kosta Novaković je samo narodni poslanik, kod kojega je bila pisaaća mašina, i ništa više, mada je bio i član rukovodstva KPJ, određen za sekretara Oblasnog sekretarijata KPJ za Bosnu i Hercegovinu u oktobru 1920. godine. I tako bih mogla navesti i druga imena ličnosti koje su »zaslužile« da autor o njima kaže malo više i bolje.

Završavajući svoje mišljenje o tekstu Ivana Očaka, sa žaljenjem moram konstatovati da u njemu nalazimo više materijalnih grešaka, proizvoljnih interpretacija i pretpostavki, nekorektnog navođenja citata, što je sve re-

zultat nepažljivog čitanja dokumenata i literature, možda i žurbe, neulaženja u suštinu događaja i istorijske stvarnosti vremena koje se razmatra, nekritičkog prilaza izvorima. Primedbe metodološke prirode nisu izrečene prvi put na Očakovu adresu,² pa iznenađuje da nije u toku vremena bar pokušao da izmeni svoj metod rada (a nisam sigurna da će i moja intervencija imati nekog uspeha kod njega). Imajući sve to u vidu, a pre svega činjenicu da je objavljeni članak fragment iz šireg teksta o Gorkiću, smatrala sam da se ne može ćutke prelaziti preko ovog i drugih tekstova, koji imaju tako velik broj nedostataka metodološkog karaktera i materijalnih grešaka, a uz to pretenduju na naučnost. Sem toga, smatram da, ako treba, mora da se ponavlja ono, što je već ranije izneseno nezavisno od reakcije autora, jer takav metod rada i pisanja istorije može imati dalekosežne posledice, koje će neko morati u budućnosti da ispašta. Radi se o obavezi da se poštuju osnovni zahtevi metodologije naučnog istraživanja.

² Već je upozoravano na to kako se Ivan Očak koristi izvorima i kako ih interpretira. Saradnik Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu Vlado Oštrić kritički se osvrnuo na članak Ivana Očaka i Jove Popovića objavljen u zagrebačkom *Vjesniku* 17. septembra 1975. godine pod naslovom »Nepoznati dokumenti o prvom suđenju Josipu Brozu«. Oštrićev komentar na taj članak objavljen je u *Casopisu za suvremenu povijest*, br. I, 1976, str. 113—115 pod naslovom »Nepotrebna »otkrića« o ogulinskom procesu Josipu Brozu. U komentaru se zamera autorima članka u *Vjesniku* što nisu konsultovali literaturu u kojoj je ogulinski proces osvetljen, a objavljena je i građa sa procesa; što su prisvojili sebi pravo na prvo objavljivanje navodno nepoznate arhivske građe, nekorektno citirali dokumenta, dopustili greške u navođenju imena i podataka. Očak i Popović reagovali su na tu kritiku, pa je Vlado Oštrić ponovo bio primoran da im odgovori. Odgovor pod naslovom »Znanstvena otkrića historičara Oštrića u novinskom članku o ogulinskom procesu Josipu Brozu« i Oštrićev komentar-odgovor pod naslovom »Napomene o istraživanju Ogulinskog procesa Josipu Brozu« objavljeni su u *Casopisu za suvremenu povijest*, br. III, 1977. U komentaru Oštrić je označio kao glavni stručni nedostatak članka Očaka i Popovića nepoznavanje knjige M. Sobolevskog »Ogulinski proces Josipu Brozu 1927«, Ogulin 1968, u kojoj su objavljena i dokumenta sa tog procesa, korišćenje prepisa, a ne originala dokumenata (tim originalima koristio se M. Sobolevski i oni su dostupni svim istraživačima), što je dovelo do pogrešnog citiranja dokumenata, interpretacija i ocena izvornih podataka (na primeru ocene uloge Dujmića).

I beogradski istoričar dr Nikola Popović u dva navrata je kritički ocenio metod Ivana Očaka. U »Historijskom zborniku«, br. 1, 1982. objavio je diskusiju pod naslovom »I dalje o Vladimiru Čopiću«, reagirajući na Očakovu kritiku svog saopštenia »Vladimir Čopić u oktobarskoj revoluciji«, koje je objavljeno u zborniku »Život i djelo Vladimira Čopića. Materijali znanstvenog skupa održanog 1. i 2. listopada 1976. u Senju«, Rijeka 1978. Nikola Popović, podvrgnuvši kritičkoj analizi niz Očakovih stavova, netačnosti, proizvoljnih interpretacija dokumenata, zaključio je na kraju: »Očak ne zna da pročita kako je napisano, izvrće smisao dokumenata, daje pogrešne interpretacije istorijskih izvora, greši u datiranju, neprecizno se izražava i falsifikuje dokumenta. Takav nepouzdan istoričar ne može imati moje povjerenje« (str. 270). I u *Casopisu za suvremenu povijest*, br. II, 1982, dr Nikola Popović u diskusiji »Je li organizovano Odeljenje Južnih Slovena pri Narodnom komesarijatu za pitanja nacionalnosti u Moskvi 1918. godine (str. 178—184) podvrgao je kritici Očakov metod korišćenja dokumenata u nizu njegovih radova, upozorivši na proizvoljnost u navođenju datuma i na druge netačnosti.